

Recenzja dorobku naukowego ks. dra Arnolda Zawadzkiego w sprawie nadania mu stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk teologicznych, w dyscyplinie nauki biblijne

1. Droga rozwoju naukowego

Habilitant jest absolwentem Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego w Rzymie (bakalaureat z filozofii w 1995), Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie (bakalaureat z teologii w 1998) oraz Papieskiego Instytutu Biblijnego w Rzymie (stopień licencjata nauk biblijnych w 2004). Na tej ostatniej uczelni w roku 2009 obronił doktorat Na temat „Osea 10,8-10.11-15 e i suoi echi in Geremia”, napisany pod kierunkiem o. prof. Horacio Simian-Yofre, SJ oraz o. Georg Fischer, SJ (promotor pomocniczy). Poza znajomością języków biblijnych (hebrajski i grecki) posługuje się również świadectwami ukończenia kursów z języka włoskiego (Papieski Uniwersytet Laterański), języka angielskiego (Papieski Uniwersytet Gregoriański i Scuola Trinity School w Rzymie) i języka niemieckiego (Papieski Uniwersytet Laterański i Scuola Trinity School w Rzymie).

2. Dorobek naukowy (bez artykułów zgłoszonych jako cykl habilitacyjny)

Ilość i jakość naukowa artykułów Habilitanta jest zadowalająca. Uwagę zwrócić należy przede wszystkim na fakt, że publikował on je w większości w prestiżowych czasopismach teologicznych takich, jak: *The Biblical Annals* (5, + 5 artykułów zgłoszonych jako podstawa do wniosku habilitacyjnego), *Verbum Viatae* (3) czy *Collectanea Theologica* (1). Do tego dodać należy autorstwo haseł encyklopedycznych w Encyklopedii Katolickiej (9), kilka publikacji w Łódzkich Studiach Teologicznych (4) i kilka artykułów popularyzatorskich. Ks. dr Zawadzki jest również autorem monografii „Il peccato di Gabaa” (2010), „duszpasterskiej” pracy pt. „Droga Krzyżowa Naszego Pana” (2013), jak również redaktorem książki „Radość Ewangelii”.

3. Informacja o wykazywaniu się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

Habilitant prowadził tzw. „intensywny wykład” dla doktorantów („Profetie dell’AT come mediatori dell’alleanza” na Papieskim Uniwersytecie Urbaniana w Rzymie (1-30.10.2019). Korzystał z grantu wewnętrznego (2022) na badania nad *Krzyżem kapłaństwa lewickiego w I połowie V wieku przed Chr.* oraz dofinansowania dwóch

kwerend naukowych (Niemcy 2016; Włochy 2019). Brał aktywny udział w międzynarodowych i krajowych konferencjach naukowych (tzw. Jesienne Dni Biblijne na KUL – 3 razy; Wiosenne Dni Biblijne – 2 razy; Ekumeniczna Szkoła Biblijna – 5 razy; kilka referatów wygłoszonych przy różnych okazjach w Łodzi i na UKSW). Dwukrotnie pełnił w nich również rolę organizacyjną. W sumie wygłosił On 14 referatów. W 2023 roku otrzymał dwie nagrody od Dyrektora Instytutu Nauk Teologicznych KUL za opublikowanie dwóch artykułów w czasopiśmie indeksowanym w bazie SCOPUS. Odwołując się do Indeksu Hirscha Habilitant wskazuje na pięć cytowań swoich prac (w tym 2 bez autocytacji). Od 10 czerwca 2016 r. został powołany do nowej Redakcji Naukowej Biblii Tysiąclecia. Jest ona odpowiedzialna za przygotowanie szóstego wydania tej ważnej dla Kościoła w Polsce Biblii.

4. Członkostwo w komitetach redakcyjnych, radach naukowych czasopism i serii naukowych oraz stowarzyszeniach naukowych

Od bieżącego roku (2023) Habilitant pełni rolę Zastępcy Redaktora Naczelnego w prestiżowym i wysoko punktowanym czasopiśmie *The Biblical Annals*. Od 2014 jestem w nim też Redaktorem Działu ST. To między innymi także dzięki Jego pracy w bieżącym roku udało się wprowadzić to czasopismo do bazy Web of Science, dostać się do pierwszego kwartyłu (Q1) w światowym rankingu SCImago Journal&Country Rank oraz zdobyć 200 pkt w wykazie czasopism naukowych Ministerstwa Edukacji i Nauki. Trzeba tu wspomnieć – także z myślą o artykułach Ks. Zawadzkiego przedstawionych jako Jego „główne” osiągnięcie naukowe, że *The Biblical Annals* jest jedynym czasopismem teologicznym w Polsce indeksowanym jednocześnie na Scopus i Web of Science. Habilitant jest również Redaktorem Działu ST w kwartalniku teologicznym *Łódzkie Studia Teologiczne* (40 pkt.) i należy do zespołów redakcyjnych następujących serii wydawniczych: *Studia Biblica Lublinensia*, *Analecta Biblica Lublinensia*, *Materiały Pomocnicze do Wykładów z Biblistyki*. Jestem członkiem

1. Associazione ex-alunni del Pontificio Istituto Biblico w Rzymie
2. Stowarzyszenie Biblistów Polskich

5. Praca dydaktyczna

W latach 2010-2012 Habilitant był asystentem na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim przy Katedrze Egzegezy Pism Prorockich ST, a od 01.10.2012

do dzisiaj pracuje jako adiunkt na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim przy Katedrze Egzegezy Ksiąg Historycznych, Prorockich i Sapiencjalnych ST. Prowadzi również wykłady w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi, w Instytucie Teologicznym (obie uczelnie są obecnie afiliowane do AKW; wcześniej do UKSW) (od 2010) oraz w Wyższym Seminarium Duchownym oo. Franciszkanów Konwentualnych w Łodzi-Łagiewnikach, afiliowanym obecnie do UKSW (2017). Poza wspomnianymi powyżej wykładami Habilitant deklaruje opracowanie 7 skryptów, promotorstwo 22 prac magisterskich i 28 prac dyplomowych, pełnienie funkcji tzw. promotora pomocniczego przy dwóch doktoratach oraz bycie recenzentem dwóch prac magisterskich.

6. Główny obszar zainteresowań badawczych (cykl artykułów przedstawiony jako postawa do ubiegania się o stopień doktora habilitowanego)

Obszar zainteresowań naukowo-badawczych, zaprezentowany jako główne osiągnięcie naukowe Habilitanta, obejmuje w pierwszym rzędzie pisma prorockie. Jak deklaruje sam ks. dr Zawadzki, wiąże się on ściśle z Jego specjalizacją doktorską na Biblicum, która dotyczyła wpływu Księgi Ozeasza na Księgę Jeremiasza (ten temat został dogłębnie przeze niego raz jeszcze później przepracowany i znalazł wyraz w opublikowanej książce *Il peccato di Gabaa*, *Studia Biblica Lublinensia* VIII, Wydawnictwo KUL, Lublin 2010 [ISBN 978-83-7702-087-6], ss. 328). W tym kręgu zainteresowań pozostają również jego artykuły obejmujące inne pisma prorockie, w szczególności Księgę Malachiasza i oraz księgi Deutero- i Trito-Izajasza. To im poświęcony jest cykl artykułów naukowych przedstawiony przez Habilitanta jako główny dorobek naukowy: „Mesjaństwo w Ml 3,1-5 i jego deuteronomistyczna korekta – studium egzegetyczno-historyczne”, *The Biblical Annals* 5 (2015) 375-403; „Nowe tłumaczenie i interpretacja Iz 55,3-5. Studium egzegetyczno-historyczne”, *The Biblical Annals* 7.1 (2017) 49-85; „Jahwe – ‘szybki świadek’ w Ml 3,5b na tle literatury międzytestamentalnej i rabinicznej”, *The Biblical Annals* 6.3 (2016) 325-356; „Wymażę wam twarz gnojówką” (Ml 2,3b). Mowa Boga do kapłanów (Ml 2,1-9) jako manifest reform Nehemiasza. Kryzys kapłaństwa i degradacja lewitów w pierwszej połowie V wieku przed Chr.”, *The Biblical Annals* 13.1 (2023) 37-81; „Sprawiedliwy ginie, a nikt się tym nie przejmuje” (Iz 57,1a) – obraz judejskiej elity w inwektywach Trito-Izajasza (Iz 56-57)”, *The Biblical Annals* 13/2 (2023) 251-295.

Trzeba zauważyć w tym miejscu dwie istotne rzeczy. Najpierw fakt, że wszystkie te artykuły ukazały się w najwyżej punktowanym polskim, specjalistycznym periodyku

teologiczno-biblijnym, jakim jest *The Biblical Annals* (obecnie 200 punktów). Następnie wspomnieć należy to, jak istotny jest okres historyczny, którego dotyczą zainteresowania i będące ich owocem artykuły napisane przez Habilitanta (VI/V wiek przed Chr.). Chodzi o jeden z najbardziej twórczych i przełomowych okresów w rozwoju literatury biblijnej (m.in. powstawanie Szeście-/Pęcioksięgu, opracowanie zbiorów ksiąg prorockich) i zarazem o czas kształtowania się tożsamości narodu wybranego (Judaizm okresu tzw. drugiej świątyni).

Ks. dr Zawadzki zagłębiając się w pisma proroków z końca VI i z pierwszej połowy V wieku przed Chr. zwrócił swoją uwagę, jak sam pisze, na „specyfikę języka hebrajskiego, jakiego używali, sposób ich retorycznego obrazowania oraz kontekst historyczny, który stanowił tło ich prorockiej działalności”. Nie wchodząc w szczegóły przeprowadzonych przez Niego analiz (dobrze i skrótowo podsumowuje je w swoim autoreferacie, a piszący te słowa miał okazję kilka z wymienionych powyżej artykułów recenzować), trzeba zgodzić się z Habilitantem, że badanie to pozwoliło mu „zapropozować nowe tłumaczenie analizowanych tekstów i wejść głębiej w kontekst historyczny, w którym owi prorocy działali”. Zaowocowało to opublikowaniem wspomnianej serii kilku bardzo obszernych artykułów (w latach 2014-2016: o robotniku na wynagrodzeniu w Ml 3,5 i o instytucji „prędkiego świadka” w Ml 3,5b; artykuł z 2017 o mesjańskiej roli Izraela u Deutero-Izajasza; artykuły z 2023 o kryzysie kapłaństwa u Malachiasza i kryzysie przywództwa w prowincji Jehud w Iz 56-57).

Przeprowadzona przez Niego wnikliwa analiza problemów filologicznych z zakresu morfologii i składni hebrajskiej, jakie badane teksty przedstawiały i dotychczas nie znajdowały zadowalającego wyjaśnienia w egzegezie, pozwoliły na większą precyzję w ustalaniu znaczeń poszczególnych słów i wyrażeń językowych (np. artykuł z 2019 roku na temat nowego znaczenia czasownika עָבַר w Oz 10,11c). Z kolei pogłębienie wiedzy na temat środowiska kulturowego i historycznego prowincji Jehud w pierwszej połowie V wieku przed Chr., z jej instytucjami, problemami i teologiczną wrażliwością pozwoliło ks. Zawadzkiemu lepiej zrozumieć dynamikę wewnętrznych procesów (częstokroć bardzo konfliktogennych), które przygotowały grunt pod reformatorskie działania Nehemiasza. W centrum jego zainteresowań znalazła się również osoba samego Nehemiasza (artykuły z 2023). Jak zauważa w swoich publikacjach ks. dr Zawadzki, „osobowość, charakter i historia judejskiego reformatora wydają się o wiele bardziej skomplikowane, niż ukazują to klasyczne opracowania jego postaci i jego naprawczych przedsięwzięć”. Znaczenie ksiąg Ezdrasza i Nehemiasza w badaniach nad zrozumieniem sytuacji społeczno-

historycznej, w jakiej kształtował się zasadniczy kanon ksiąg Starego Testamentu jest trudny do przecenienia. Spojrzenie na opisane tam wydarzenia z perspektywy wypowiedzi prorockich tego okresu jest więc istotnym i twórczym wkładem w badania prowadzone w ostatnich latach nad okresem VI/V wieku i zachodzącymi wówczas procesami natury społecznej i teologicznej, w których dokonywało się kształtowanie nowych koncepcji teologicznych oraz kanonu ksiąg Starego Testamentu.

Habilitant jako pierwszy cel swoich badań przyjął „egzegetyczne przebadanie wybranych tekstów, ze szczególnym uwzględnieniem niuansów filologicznych, morfologicznych i składniowych, które mogły dać solidne oparcie dla zaproponowanego tłumaczenia, egzegezy i przedstawianych wniosków”. Jego początkowe badania pozwoliły mu na sformułowanie tezy, że Deutero-Izajasz był pierwszym prorokiem, który w perspektywie powrotu Żydów do ojczyzny, zdał sobie sprawę z konieczności stworzenie nowego projektu tożsamościowego. Zaproponowany przez tego proroka (w mojej opinii bardziej środowisk, które kryje się za określeniem ‘Deutero-Izajasz’) „projekt tożsamościowy znajdował się w napięciu między kontynuacją i dyskontynuacją względem wcześniejszych tradycji przedwygnaniowych. Łączył w sobie elementy stare i nowe”. Ta potrzeba stworzenia nowego projektu tożsamościowego – zdaniem Habilitanta - była też przedmiotem zainteresowań ze strony innych proroków okresu po wygnaniu babilońskim (Aggeusza i Zachariasza: odbudowa świątyni), i przede wszystkim Malachiasza oraz jego deuteronomicznego redaktora. Jak zauważa ks. dr Zawadzki, „choć brakuje u Malachiasza perspektywy uniwersalistycznej (co jak się wydaje było spowodowane kryzysem społecznym i instytucjonalnym Jehud, wymuszającym skupienie się raczej na sobie, niż na misyjności wobec narodów ziemi), przymierze synajskie nadal pozostaje oparciem dla tego projektu. Pojawia się w nim również centralizująca rola Świątyni Jerozolimskiej, odnowienie instytucji kapłaństwa i — jako bezpośredni skutek teologii przymierza — moralność życia społecznego. Kryzys instytucjonalnego wymiaru sprawiedliwości prowadzi proroka ku teocentryzmowi i teokracji, co miało też swoje konkretne przełożenie na przepracowanie projektu tożsamościowego Malachiasza”. To u tego proroka w związku z tym właśnie pojawia się pojęcie „Bóg jako ‘szybki świadek’”, który działając „bezwzględnie na rzecz przywrócenia naruszonej sprawiedliwości, przychodzi do swej świątyni, zasiada na tronie i oczyszcza synów Lewiego, odpowiedzialnych za zło w sferze kultu i sferze społecznej”. Prorok, „włączając do swego projektu Boga, angażującego się w pierwszej osobie, by przywrócić sprawiedliwość (rozumianą jako wierność przymierzu synajskiemu), dawał gwarancję, że projekt tożsamościowy ma *de facto* Bożą akceptację i

z pewnością zostanie zrealizowany”. Realizacja tego projektu – jak zauważa w swoich publikacjach Habilitant - została jednak odłożona w czasie, do czasu „pojawienia się Nehemiasza, którego przybycie i początek reform zostały przywitane entuzjastycznie przez środowisko Trito-Izajasza”. W teologii Trito-Izajasza Nehemiasz zostaje „uwiarygodniony Bożym powołaniem do sprawiedliwości i obietnicami, by tę naruszoną w społeczeństwie Jehud sprawiedliwość w imieniu Boga przywrócić”.

W kolejnej swojej publikacji nt. Iz 56-57 Habilitant wykazuje, że rozdziały te są zbudowane w stylu *variatio*. „Nie ma w niej tych elementów składniowych, które zapewniają płynność w lekturze i pomagają w zrozumieniu myśli autora. To z kolei zmusza czytelnika do podjęcia trudu ‘odcyfrowania’ myśli autora, uruchomienia wyobraźni, by wypełnić istniejące luki składniowe i otworzenia się na rzeczywistość tak zobrazowaną w jej nielinearności i niejednoznaczności”.

To ciekawe i nowatorskie podejście do tych późnych tekstów prorockich. Zaproponowana przez ks. dra Zawadzkiego, jak sam to podsumowuje, „drobiazgowa analiza filologiczno-składniowa badanych tekstów pokazuje, że egzegeza ST nadal musi zwracać szczególną uwagę na warstwę językową, na ukryty w niuansach syntaktycznych zamysł autora biblijnego, i nie zadawałać się utartymi tłumaczeniami, które ten zamysł zaciemniają bądź zniekształcają”.

Postawione sobie przez ks. dra Zawadzkiego cele i sposób ich realizacji wykazują logiczną kontynuację myśli badawczej polegającą na prześledzeniu procesu kształtowania się „nowej tożsamości” powygniowej społeczności „biblijnego Izraela” (mieszkańców perskiej prowincji Jehud) w oparciu o wybrane wypowiedzi proroków okresy końca wygnania babilońskiego (Deutero-Izajasz) aż po czas końca ruchu prorockiego (Malachiasz, Trito-Izajasz). Oczywiście zawsze można tu czuć niedosyt i potrzebę poszerzenia spektrum badawczego (o Deutero-/Trito-Zachariasz; inne teksty w MI; Deutero/Trito-Iz) i kontynuację tych badań. Sam jednak fakt wytyczenia nowego (poza Pięcioksięgiem i Księgami Ezechiasza i Nehemiasza), filologicznego kierunku poszukiwań jest dużym wkładem w rozwój badań biblijnych i ważnym przyczynkiem do tego, aby je dalej rozwijać, a ostatecznie zwieńczyć potem „całościowym” opracowaniem monograficznym.

Jako naukowiec Habilitant, mając dobry warsztat filologiczny (znajomość języków biblijnych) i szeroki dostęp do aktualnej literatury naukowej z dziedziny, którą się zajmuje (dzięki znajomości kilku współczesnych języków), świetnie go wykorzystuje, wpisując się twórczo swoimi analizami w najnowsze nurty badawcze w zakresie Starego Testamentu.

Cykl jego pięciu artykułów stanowi bez wątpienia duży i nowatorski wkład w aktualną wiedzę o procesach społeczno-historycznych, które miały wpływ na rozwój koncepcji teologicznych, a w konsekwencji na kształtowanie się tożsamości „biblijnego Izraela” (żydowskiej społeczności w czasach istnienia perskiej prowincji Jehud).

W zaprezentowanych przez Habilitanta artykułach posługuje się On klasyczną metodą historyczno-krytyczną i analizami natury filologicznej. Zastosowanie tej pierwszej we współczesnej polskiej egzegezie nie musi wynikać z tego - jak pisze w swoim autoreferacie - że metoda ta aktualnie w polskiej biblistyce „przeżywa kryzys”, ale - jak sam ks. dr Zawadzki to potem wskazuje - potwierdza jedynie fakt, że nadal jest ona jedną najbardziej „pomocnych” metod badawczych pozwalających odkryć nie tylko ostateczne przesłanie tekstów biblijnych (tak metody synchroniczne), ale także przyczyny i procesy, w ramach których to przesłanie się kształtowało. Oddając znowu głos Habilitantowi: „seria prezentowanych artykułów w zgodzie z zamysłem autora ma zachęcić biblistów, by większą uwagę przywiązywali do morfologicznych i syntaktycznych aspektów pism prorockich. Kryją one w sobie bowiem duży potencjał egzegetyczny, otwierający pole do formułowania nowych hipotez i interpretacji bądź pogłębienia tych już istniejących”.

Podsumowując, można z pełnym przekonaniem stwierdzić, że kandydat do stopnia naukowego doktora habilitowanego, ks. dr Arnold Zawadzki jest w pełni dojrzałym naukowcem, ma wyraźnie sprecyzowane zainteresowania badawcze i swoimi publikacjami, przedstawionymi jako podstawa do wniosku o nadanie tytułu doktora habilitowanego, wnosi istotny wkład w aktualny stan wiedzy biblijnej związanej z ważnym dla biblistyki okresem kształtowania się tekstów Biblii Hebrajskiej i tożsamości powygnaniowego Izraela. Nowatorskie w jego pracach jest przede wszystkim zwrócenie uwagi na znaczenie badań natury filologicznej w interpretacji procesów społeczno-historycznych zachodzących na przełomie VI/V wieku przed Chr.. Rzecz w przypadku Habilitanta idzie jednak nie tylko o metodę - takie podejście nie jest samo w sobie nowe - ale przede wszystkim o nowe propozycje interpretacyjne związane z wnikliwą analizą zaproponowaną przez Niego w omawianych tu artykułach. Ks. dr Zawadzki wykazuje się w niej dużą samodzielnością i śmiałością badawczą, co w efekcie prowadzi Go do nowych, oryginalnych wniosków i nowego rozumienia niektórych wypowiedzi biblijnych, a to istotny wkład w dziedzinę badań, którą się zajmuje.

Dotychczasowa droga rozwoju naukowego (nauka i praca w prestiżowych uczelniach takich jak Papieski Instytut Biblijny w Rzymie, KUL), znajomość kilku języków (2 starożytnych i 3 nowożytnych), intensywna praca dydaktyczna na

Uniwersytecie (KUL) oraz w kilku innych uczelniach teologicznych pozwalają sądzić, że Kandydat do uzyskania stopnia naukowego doktora habilitowanego ma dobre przygotowanie do dalszego rozwoju naukowego. Jego autorski pomysł badawczy skutecznie zrealizowany w serii pięciu naukowych artykułów poświęconym przyczynom i procesom towarzyszącym budowaniu „nowej” tożsamości powygnaniowego Izraela jest przykładem dobrze i twórczo rozwijanych zainteresowań badawczych oraz – co wyraźnie widać w Jego autoreferacie - zapowiedzią dalszej ich kontynuacji.

Mając to na uwadze, pozytywnie oceniam dotychczasowy dorobek naukowy ks. dra Arnolda Zawadzkiego i popieram Jego wniosek o nadanie tytułu doktora habilitowanego w dziedzinie nauk teologicznych, w dyscyplinie nauki biblijne.

Szczecin 21.11.2023

Ks. prof. dr hab. Janusz Lemański

